

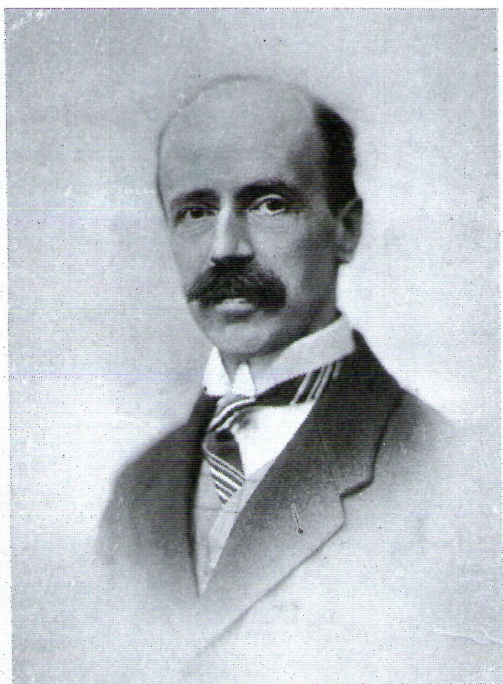
943.9

N 57

NAGYKANIZSAI HONISMERETI FÜZETEK

Üdvözlét Nagykanizsának

Bethlentől

28

2009

NOVICS ERIKA

GRÓF BETHLEN ISTVÁN
Nagykanizsa országgyűlési képviselője

ÖLCÖNÖZHETŐ

**Készült Nagykanizsa Önkormányzata és
a Nagykanizsai Városvédő Egyesület
támogatásával**

Szerkesztő: Horváth Ilona

Címlap:
Gróf Bethlen István

Felelős kiadó:

NAGYKANIZSAI VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET

Nagykanizsa, Erzsébet tér 8.

Cserti Tibor elnök

.....

Minden jog fenntartva!

ISBN

ISBN 978-963-06-8698-3

Készült a Nagykanizsai Szociális Foglalkoztató

Nonprofit Kft. nyomdájában

2009

Ügyvezető: Dr. Berlinger Henrikné

Bevezetés

A Kanizsa Enciklopédiában rövid életrajz található gróf Bethlen Istvánról, melyből megtudhatjuk, hogy ő volt a város országgyűlési képviselője 1935-39 között. Vajon hogyan került kapcsolatba az erdélyi származású, arisztokrata születésű politikus Nagykanizsával? Hogyan, milyen körülmények között választották képviselővé? Ezekre a kérdésekre keressük a választ.

Gróf Bethlen tíz éven át, 1921-31 között volt a Magyar Királyság miniszterelnöke. A történelemkönyvek részletesen bemutatják tevékenységét, konszolidációs politikájának főbb állomásait. A Sándor-palotából való távozása után is meghatározó alakja maradt a magyar politikai életnek egészen 1944-ig.

Tetteit, nézeteit alapvetően befolyásolták a következő tényezők: az arisztokrata származás, a családi hagyományok, a mezősámsondi gyermekkor, a Teréziánumban eltöltött évek, a világháború megrázó élménye, az 1918-19-es forradalmak, Trianon, valamint erdélyi birtokainak elvesztése. Tehetséges ember volt, széleskörű ismeretekkel, kiváló nyelvtudással. Döntéseiben a felsorolt momentumokon kívül természetesen külpolitikai és aktuálpolitikai szempontok is szerepet kaptak.

Politikai pályáját még a Monarchiában kezdte, először 1901-ben választották képviselővé Erdélyben. Szívesen foglalkozott a mezőgazdaság kérdéseivel. Fontosnak tartotta e témában a szükséges elméleti tudás megszerzését is. Teréziánumi, majd pesti jogi tanulmányai után két évig a magyaróvári gazdasági főiskolán mélyült el a mezőgazdaság fejlesztésének lehetőségeiben.

Iskolái végeztével a mezőségi Bethlen-birtokon nagy lendülettel fogott a gazdálkodásba, s az agrárius érdekek védelmezőjeként lépett a politika porondjára is. A későbbiekben úgy tartották őt számon, mint az agrárkérdések szakértőjét.

A Trianonnal elvesztett birtokok helyett az 1920-as évek elejétől Bethlen Inkén, Somogy megyében bérelt területet, ahol szívesen időzött. Továbbra is gazdálkodott, kapcsolatát a földdel nem veszítette el. Valószínűleg a somogyi táj szépsége és nyugalma vonzotta. Gernyeszeg, a szülőfalu, valamint Mezősámsond emléke egy életre elkísérte.

Az erdélyi kötődéseken túl az a politikai tapasztalat is meghatározó lett Bethlen nézetei kialakulásában, amelyet még a dualizmus idején szerzett. Konzervatív-liberális politikus volt, aki a következőképpen fogalmazta meg politikai hitvallását 1925-ben: „Legboldogabb az az ország, amely a liberális programokat józan és becsületes konzervatív pártok útján valósítja meg.”¹ Bethlent konzervativizmusa akadályozta abban, hogy nyisson az ország demokratizálása irányában a két világháború között. Ugyanakkor az 1930-as években, amikor az alkotmányosságot veszély fenyegette, annak megőrzését kötelességnek tartotta. Tíz évig volt miniszterelnök, 1939-ig képviselő, majd a felsőház tagja. 1944-ben, Magyarország német megszállásakor menekülni kényszerült. Betegen, megtörve a következő sorokat vetette papírra 1944 nyarán: „Magyarország kálváriája most vette igazán kezdetét. Mindenkitől elhagyatva, ellenségtől, baráttól egyaránt üldözve, igazán egyedül állottunk a világban és mérföldlépésekkel közeledtünk a dicstelen megsemmisülés felé.”²

Gróf Bethlen István több mint négy évtizedes politikai pályafutása véget ért. 1944 decemberében jelentkezett a szovjet Vörös Hadsereg parancsnokságán. A szomorú elmúlás idegenben, egy moszkvai börtönkórházban következett be 1946 őszén. A politikus jelképes hamvait 1994-ben Budapesten, a Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Jegyzetek

1. *Bethlen István: Válogatott politikai írások és beszédek. Szerkesztette: Romsics Ignác. Budapest, 2000. 135. p.*

2. *U. o. 427. p.*

Az irodalomról és a forrásokról

A két világháború közötti nemzetgyűlési és országgyűlési választások adatai Hubai László „Magyarország XX. századi választási atlasza” című háromkötetes munkájában megtalálhatók.

Helytörténeti témánál mindig hasznos forrást jelent a helyi sajtó: a Zalai Közlöny Nagykanizsa leghosszabb életű lapja. Az újság az 1920-as években is rendszeresen beszámolt gróf Bethlen István somogyi vadászatairól, inkei látogatásairól. A gróf Inkére menet többször megfordult Kanizsán vagy birtokán való tartózkodása idején autóval látogatott a városba. Számos helyi politikussal volt személyes ismeretségben. 1922-ben maga is támogatta pénzügyminiszterének nagykanizsai képviselővé választását.

A Közlöny útján szerezhették az újságolvasó információkat az inkei birtok ügyeiről, Bethlen külföldi útjairól, Bethlen Margit „irodalmi sikereiről”. Az újság felelős szerkesztője 1926-tól 1944-ig Barbarits Lajos volt. Gróf Bethlen nagykanizsai képviselővé választása szinte napról napra nyomon követhető számaiból. A Közlönyre mindvégig a kormánypárti hangvétel a jellemző. Különösen igaz ez az 1935-ös esztendőre, hiszen Bethlen a kormánypártból kilépve független jelöltként indult és lett képviselő. Barbarits nem titkolta lojalitását a kormány iránt. A választások után segítségért fordult az OTI-adósságok ügyében a főispánhoz. „Egy ellenzéki mandátummal bíró városban áll a Zalai Közlöny hűségesen a kormány oldalán, a poszt tehát, amelyet őrzünk, egyáltalán nem könnyű, de annál fontosabb nemzeti és kormányzati érdeket jelent a lap fennmaradása” – írta levelében.¹

Gróf Bethlen Nagykanizsán elhangzott választási beszédei megtalálhatók a Zala Megyei Levéltárban, a főispáni bizalmas iratok között. A szövegeket, a rendőrhatalósági jelentéseket, a NEP (Nemzeti Egység Pártja) kanizsai választmányának állásfoglalását

összefoglalóval és jegyzetekkel ellátva publikálta Vonyó József. Az anyag a Zalai Gyűjtemény 42. számában jelent meg 1997-ben. Fontos dokumentumai a kornak a főispáni bizalmas iratok. Vizsgált korszakunkban főispánok Zala megyében: Gyömörey György (1926-1935), Tabódy Tibor (1935-1936) és Teleki Béla gróf (1936-1944). Az ő levelezéseikben, bizalmas irataikban számos Kanizsát érintő irat, folyamodvány található.

1999-ben jelent meg a Kanizsai Enciklopédia Rikli Ferenc szerkesztésében. A szócikkek felölelik a város múltját és jelenét.

Bethlen országos jelentőségű politikus, Horthy bizalmasa a két világháború között. Közszerelése, megnyilatkozásai érdeklődésre tartottak számot mind a kormánypárti, mind az ellenzéki sajtóorgánumok részéről. A korabeli lapok rendszeresen tudósítottak minden fontos eseményről, többek között az 1935-ös kanizsai történésekről is.

Gróf Bethlen István életrajzírója Romsics Ignác. Nagyszerű munkája a politikusról 1999-ben jelent meg az Osiris Kiadó gondozásában. A könyv erénye, hogy bemutatja a gróftot mint embert is – a maga erényivel és gyengeségeivel egyaránt. A mű politikai életrajz, melyből megismerhetjük a gyermekkort, a családi hagyományok erejét, az iskolaéveket, a politikai pályafutás kezdetét. Romsics Ignác bemutatja, milyen szerepet játszott Bethlen 1918-19-ben, milyen szerepe volt a Horthy-rendszer konszolidációjában. Érinti a kanizsai képviselőség éveit is, amely egy több évtizedes politikusi pálya rövid, de annál fontosabb szakasza. 2000-ben az Osiris Kiadó egy válogatást jelentetett meg Bethlen István politikai írásaiból és beszédeiből. Szerkesztette és az utószót írta Romsics Ignác. Ebben a forrásgyűjteményben adta közre a kutató a gróf 1944-es számvetését. Címe: „A magyar politika a második világháborúban. Politikai tanulmány és vádirat”.

A nagykanizsai Thury György Múzeum Történeti Dokumentációs Tárában található választási plakátok, hirdetések, kortesnóták eredeti példányai. A városháza, ahol a legtöbb irat és anyag volt, sajnos 1945. április 1-jén leégett.² Felbecsülhetetlen értékek semmisültek meg így a világháború végén.

Jegyzetek

- 1. Zala Megyei Levéltár főispáni elnöki iratok 353/1935.*
- 2. Kanizsai Enciklopédia. B. Z. Lapkiadó Kft. 1999. 340. p.*

Amiről az épületek mesélnek...

Színesebbé teheti ismeretanyagunkat egy adott témáról a helyi emlékek felkutatása.

Még megtalálhatók Nagykanizsán azok az épületek, ahol Bethlen megfordult vagy választási beszédeit elmondta. A Sugár úton áll a Polgári Egylet székháza, amelyet 1933-ban az Ipartestület vásárolt meg.¹ Áll a Kiskanizsai Polgári Olvasókör épülete is. Az egykori Korona Szálló falán emléktábla hívja fel a figyelmet az épület akkori funkciójára. Ennek a háznak az emeleti helyiségeiben rendezkedett be 1935 márciusában a Bethlen-párt választási irodája. A Centrál Szálló, ahol a gróf híveivel, támogatóival többször találkozott, ma is fogadja a városba látogatókat.

A városházában, ahol 1935. április 3-án átvette kanizsai mandátumát, sajnos már nem gyönyörködhetünk. A tűzvész után megmaradt alsó szintjét is régen lebontották már. A megsárgult fotók, képeslapok viszont árulkodnak szépségéről. Az igazságügyi palotát, amelynek megépítését Bethlen is támogatta, 1937. augusztus 22-én adták át ünnepélyesen.² Ma ez a polgármesteri hivatal, valamint a városi bíróság és ügyészség épülete.

Nyaranta a gróf hónapokig tartózkodott a Nagykanizsához közeli kis Somogy megyei faluban, Inkén. Intézte bérelt birtokának apró-cseprő ügyeit, élvezte a belső-somogyi táj szépségét. A gazdálkodáshoz való ragaszkodás és régi ismeretség kötötte a vidékhez. Bethlen rendszeresen vendégeskedett a Rohonczy családnál, melynek relikviái az iskola melletti római katolikus templomban tekinthetők meg. A helyi plébános készségesen mesél a család és a falu történetéről a községbe ellátogató idegeneknek. Inke neve a két világháború közötti korszakban fogalommá vált. Napjainkban már csak a környékbeliek ismerik e bájos falucskát. Az idősek viszont emlékeznek arra, hogy miniszterek, országos hírví politikusok jártak és szálltak meg itt.

A gróf gyakran megfordult a szomszédos Inkey-birtokon. Az iharosberényi 18. századi barokk kastélyépületben ma iskola működik. A csodálatos, védett parkot szívesen látogatják a természetet kedvelők. Bethlen inkei bérleménye megszerzése előtt is járt Iharosberényben, egy-egy vadászatra szóló meghívást elfogadott a bárói család részéről.

Az iharosi kastélyt sajnos már lebontották, de parkja ma is idézi a régmúlt időket.

A marcali Széchenyi családdal is szívélyes kapcsolatot alakított ki gróf Bethlen. Széchenyi Andor Pál 1913-ban egy szép neobarokk kastélyt építtetett. Az épület méretei, ma is impozáns parkja a család gazdagságáról árulkodnak. Bethlen Lanciája gyakran feltűnt a Marcali felé vezető úton. A gróf 1943-ban meghalt, özvegye, Szegedi Mária bujtatta 1944-ben a Gestapo elől rejtőzködő Bethlent. A marcali kastélyépületben a második világháború vége óta kórház működik.

Jegyzetek

- 1. Kanizsai Enciklopédia. B. Z. Lapkiadó Kft. 1999. 264. p.*
- 2. U. o. 322. p.*

Nagykanizsa nemzetgyűlési és országgyűlési képviselői a két világháború között

A korszakban az első országos választásokat 1920. január 25-26-án tartották. A nemzetgyűlési megbízásokat az 1919. november 17-én közzétett kormányrendelet alapján bonyolították le, amely kimondta az általános, egyenlő és titkos választójogot. A később alkalmazott választójoghoz képest a rendelet meglehetősen széleskörű jogokat adott a lakosságnak. Nagykanizsán a választási küzdelem pótválasztáson dőlt el Ujváry Géza javára, aki az 1919 őszen megalakult Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának volt a hivatalos jelöltje.¹ Karlovits József a szintén 1919 őszen alakult Kisgazdapárt színeiben indult. Először és utoljára vett részt a választásokon dr. Krátky István, a város főjegyzője, a későbbi polgármester pártonkívüli jelöltként.

Az 1922. március 2-án közzétett kormányrendelet jelentősen szűkítette a választásra jogosultak számát, s Budapest, illetve közvetlen környéke, valamint a törvényhatósági jogú városok kivételével visszaállította a dualizmus kori nyílt szavazást. Zalában nem volt törvényhatósági jogú város, így minden választókerületben nyíltan voksoltak. Nagykanizsán 1922-ben két országosan ismert politikust jelöltek. Dr. Kállay Tibor a gróf Bethlen István által létrehozott kormánypárt, az Egységes Párt jelöltje volt, míg a másik induló, Rassay Károly liberális politikus. Dr. Kállay, Bethlen kormányának pénzügyminisztere a kormánypárti Zalai Közlöny támogatását élvezte. A választások előtt az Iharosberénybe vadászatra igyekvő miniszterelnök a vasútállomáson a következőket mondta a helyi sajtó tudósítójának: „Írja meg lapjában, azt üzenem Nagykanizsa hazafias közönségének, hogy csak tartson ki egységesen, becsülettel Kállay miniszter mellett... Kállay nagyon sokat tehet a városért.”²

A pénzügyminiszter a nemzetgyűlési választásokat megnyerte. A miniszteri posztról 1924-ben távozott, de kanizsai mandátumát megtartotta. 1925. október 17-én a helyi képviselő-testület a város díszpolgárává választotta.

1926-ban a politikus újra Nagykanizsán indult – az Egységes Párt színeiben – egyedüli jelöltként. Egyhangú választással lett képviselője a városnak.³ 1928-ban kilépett a kormánypártból, s az 1931-es választásokon már pártonkívüliként szállt harcba a város mandátumáért.⁴ 1935-ig ő volt Nagykanizsa országgyűlési képviselője.

1935-től 1939-ig a képviselőházban a várost gróf Bethlen István, az 1920-as évek miniszterelnöke képviselte. A választásokon egyedüli jelöltként indult a mandátumért.⁵ Egyhangú szavazással került be a parlamentbe.

Dr. Kállay Tibor nem jelöltette magát, viszont szerepe volt gróf Bethlen választási sikerében. A szavazás előtt Kállay Kanizsára érkezett, hogy jelen legyen a jelölőgyűlésen, és részt vegyen a választási kampányban. 1939-ig újra tekintélyes, alkotmányjogi kérdésekben járatos, országosan ismert képviselője lett a városnak.

1939-ben a választások országszerte a titkosság jegyében zajlottak. Ekkor tartották a Horthy-korszak utolsó megmérettetését, amelyen a kormánypárt (Magyar Élet Pártja) és szövetségesei biztos többséget szereztek. A májusi választásokon a kanizsai mandátumot Ilovszky János, a MÉP (Magyar Élet Pártja) jelöltje nyerte el, s volt a város képviselője 1944 novemberéig.⁶

Jegyzetek

- 1. Hubai László: Magyarország XX. századi választási atlasza 1920-2000. II. kötet, Budapest, 2001. 22. p.*
- 2. Zalai Közlöny, 1922. március 21. 1. p. Bethlen miniszterelnök Nagykanizsán*
- 3. Hubai: i. m. 68. p.*
- 4. Hubai: i. m. 79. p.*
- 5. Hubai: i. m. 100. p.*
- 6. Hubai: i. m. 134. p.*

Gróf Bethlen István, a képviselő

1920. január végén lezajlottak a nemzetgyűlési választások, majd február 16-án összeült a nemzetgyűlés. Fő feladata a törvényesség helyreállítása, az államfői hatalom tisztázása, az államforma meghatározása volt.

Gróf Bethlen István, aki már ekkor tekintélyes politikusnak számított, nem volt tagja a törvényhozásnak. A választások idején Párizsban tartózkodott mint a békedelegáció tagja. Az 1920-as nyári tiszántúli kiegészítő választásokon Hajdúböszörmény pártonkívüli jelöltjeként nem jutott be a parlamentbe.¹ A pótválasztáson vereséget szenvedett. Képviselőséget mégis sikerült szereznie még ebben az évben. Időközi választáson Hódmezővásárhely első kerületének képviselője lett. Szeptember 26-án szavazás nélkül került a képviselőházba.²

Bethlen neve már korábban felmerült, de végül 1921 áprilisában kapott megbízást Horthytól kormányalakításra. Határozott elképzelésekkel fogott hozzá az ország politikai, gazdasági konszolidációjához.

Az 1922-es választásokat már az ő elképzelései alapján, a 2200/1922. számú kormányrendelet szerint tartották, amely jelentősen szűkítette és korlátozta a választójogot. A miniszterelnök újra Hódmezővásárhely első kerületében indult, de már az általa – 1922 februárjában – létrehozott kormánypárt (Egységes Párt) jelöltjeként. Pártonkívüli ellenfele Vekerdy Géza volt.³

Bethlen megválasztása titkosan történt, hiszen Hódmezővásárhely ekkor kétmandátumos törvényhatósági jogú város.

A választójogot 1925-ben törvényben szabályozták. A választójogi törvény (1925: XXVI. tc.) alapján a nemzetgyűlés helyébe a következő választások után a kétkamarás országgyűlés képviselőháza lépett. 1926. november 11-én a nemzetgyűlés elfogadta az 1926: XXII. törvénycikket a felsőházról. Az 1926. december 14-15-ére kiírt választásokon az egyéni választókerületekben nyílt szavazással

választották a képviselőket, míg a lajstromos kerületekben titkos szavazás volt.

Gróf Bethlen Debrecenben indult. Debrecen hárommandátumos törvényhatósági jogú város volt, ahol titkosan szavaztak, de a pártok által összeállított listákra. A miniszterelnök a három mandátum egyikét szerezte meg.⁴

A világgazdasági válság okozta nehézségek közepette, 1931. június 28-30-án választásokat tartottak. A miniszterelnök újra Debrecen képviselője lett. Az Egységes Párt ugyan megnyerte a választásokat, de a korábbinál kevesebb szavazattal. Bethlen intézkedései a válság megoldására kevésnek bizonyultak, ezért távozni kényszerült a miniszterelnöki székéből. Kilépését ideiglenesnek gondolta, de véglegesnek bizonyult. Utódai gróf Károlyi Gyula, majd 1932-36 között Gömbös Gyula.

A volt miniszterelnök 1935-ben nem jelöltette magát Debrecenben. Kanizsán indult mint pártonkívüli politikus. A kormánypártból ugyanis kilépett. A Nemzeti Egység Pártja már sem nevében, sem irányvonalában nem az a párt volt, amelyet Egységes Párt néven létrehozott egykor. Nyíltan szavazó választókerületben indult – egyedüli jelöltként. Szavazás nélkül, egyhangúlag választották meg. Megbízatása 1939-ig szólt.

1939-ben Bethlen már nem indult a választásokon. Május 6-án jelentette be, hogy lemond a képviselő-jelöltségről, s visszavonul a közélettől. A kormányzó, Horthy Miklós életfogytiglan a felsőház tagjává nevezte ki.

Jegyzetek

- 1. Hubai László: Magyarország XX. századi választási atlasza 1920-2000. II. kötet, Budapest, 2001. 27. p.*
- 2. Hubai: i. m. 31. p.*
- 3. Hubai: i. m. 39. p.*
- 4. Hubai: i. m. 70. p.*

Az 1935-ös országgyűlési választások háttérében zajló politikai küzdelmek

*„Kilépett a >Nep<-ből Bethlen,
Lévén ő elégedetlen
S mit szól ehhez vitéz Gömbös?
>Nekem ez nagyon közömbös.<”¹*

Az 1935-ös esztendő mozgalmasnak ígérkezett a magyar politikai életben. A Zalai Közlöny már január 4-én felsorolta azokat a törvénytervezeteket, amelyek az év folyamán várhatóan a törvényhozás elé kerülnek: a választójog, a kormányzói jogkör kiterjesztése, a telepítési és hitbizományi reform, az érdekképviseltek ügye. A következő Közlöny is foglalkozott ezzel a témával. „Az 1935-ös esztendőt a kormánypolitika szempontjából méltán nevezhetjük a reformok esztendejének” – olvashatjuk a lap első oldalán.²

Az újságban képet kaphatunk a város mindennapjain túl az országban zajló eseményekről, valamint a legfontosabb külpolitikai történésekről is. A lap nem véletlenül tartotta magát politikai napilapnak.

Az 1935-ös évben a választójog titkossága került az érdeklődés középpontjába. A Közlöny január 10-ei számában olvashatunk egy történelmi áttekintést a választójog alakulásáról Magyarországon a rendiség korától. A szerző, Boda Károly szerint e kérdés körül mindig is nagy harcok dúltak már azóta. Úgy gondolja, a miniszterelnök (Gömbös Gyula) a nemzet politikai iskolázottságát ismeri el azzal, hogy ezt a kérdést napirendre tűzi.³ A helyi újság januári és februári számaiban újra és újra felmerült a választójog ügye. A felröppent hírek alapján a közvéleményben tartotta magát az a vélekedés, miszerint a törvénytervezet a tavasszal a Ház elé kerülhet – még a költségvetés tárgyalása előtt.

Februárban megszorodtak azok a cikkek, amelyek a kormánypárton, azaz a NEP-en belüli ellentétekről számoltak be. A súrlódások a párt nagy örege, Bethlen István és konzervatív hívei, valamint Gömbös között voltak érezhetőek. Január 24-én a miniszterelnök szolnoki beszédében élesen támadta a párton belüli konzervatív ellenzéket, a „csákyásokat”, mint akik akadályozzák reformjait. A Közlönyből megtudhatjuk, hogy a szembenálló felek kihallgatáson jártak a kormányzónál, s minden vitás személyi és egyéb kérdés elintézését nyert. Helyreállt a párt egysége – legalábbis látszólag.

A lap közben többször cikkezett arról, hogy a Független Kisgazdapárt vezére, Eckhardt Tibor sorozatosan, néha durván kritizálta gróf Bethlent. A Közlöny újságírója a február 17-én elhangzott szentesi Eckhardt-beszéd hangját nem mindenütt tartotta „ízlésesnek”.⁴ A gróf méltóságán alulinak vélte, hogy válaszoljon a személyét ért támadásra.⁵ A NEP vezetősége is elutasította a „szentesi harcmodort”, s többször hangsúlyozta, hogy a belpolitikai helyzet alapja továbbra is a Bethlen – Gömbös megállapodás.⁶ Sőt Debrecen városa rendkívüli közgyűlésen állt ki képviselője mellett.⁷ Eckhardt következő, gyöngyösi vádjaira azonban már nyilatkozatban reflektált Bethlen. Határozottan cáfolta azokat az állításokat, miszerint miniszterelnöksége tíz esztendejében bárminemű visszaéléseket tűrt volna az állami életben.⁸

Vajon mi állhatott a háttérben? Vajon milyen szerepet szánt Gömbös Eckhardt Tibornak? A kisgazda vezér sorozatos támadásaival ráirányította a figyelmet a kormánypárt belső megosztottságára. Azt a látszatot igyekezett kelteni, hogy a miniszterelnök reformjainak elgáncsolói a „petárdások”. Közben Gömbös – hitet téve a párt egysége mellett – várta a megfelelő pillanatot, hogy megszabaduljon fő ellenfelétől.

A várva várt pillanat nemsokára bekövetkezett. 1935. március 4-én Gömbös és kormánya lemondott. A kormányzó újra őt bízta meg

kormányalakítással. Az új kormányból már hiányoztak Bethlen hívei. S március 5-én megtörtént az idő előtti házfeloszlatás. A tízperces képviselőházi ülésre bevonult az új kormány, majd felolvasták a kormányzói kéziratot a Ház feloszlatásáról. Bethlen távozáskor, miután tanácskozott híveivel, újságíróknak csak ennyit mondott: „Nekem nincs mondanivalóm.”⁹ Az új képviselőház első ülésének időpontját a kormányzó április 27-ben állapította meg. Mindezen intézkedések Bethlen háta mögött történtek. Válaszképpen a gróf tizenharmadmagával március 6-án kilépett a kormánypártból. A szakítás tehát megtörtént.

Eckhardt Tibornak sem volt sok oka az öröme. A titkos választójog ügye nem került a Ház elé. A visszaélésektől sem mentes országgyűlési választásokon a NEP 170, a Független Kisgazdapárt 25 mandátumot szerzett a 245 képviselőházi helyből. Endrődön az ellenzéki kisgazdapárti népgyűlést csendőrsortúzzal kergették szét március 20-án, még a választások előtt. Az erőszakos fellépés mérlege 8 halott és 14 sebesült.

Az 1935-ös esztendő annak története, hogyan fordult szembe Bethlen István Gömbös Gyula miniszterelnök általa diktatórikusnak gondolt allűrjeivel és irányvonalával. Úgy érezte, veszély fenyegeti az alkotmányosságot. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a két világháború közötti politikai struktúra kereteinek kialakításában Bethlennek meghatározó szerepe volt (választójogi rendelet 1922-ben, a felsőház felállítása 1926-ban). A rendszer messze nem volt demokratikus, leginkább a korlátozott parlamentarizmus kifejezés illik rá. A 30-as évek megváltozott viszonyai között, mikor Európa számos országában diktatórikus kormányzati rendszerek alakultak ki, Bethlen ragaszkodott a parlamentáris viszonyok megőrzéséhez. Gömbösre utalva mondta Kanizsán 1935. március 17-én a következőket: „De ha eltér attól a vonaltól, amelyet én a lelkére kötöttem, akkor őrt fogok állni, ha egyedül is, az ezeréves alkotmány mellett, őrt fogok állni, hogy az ország nyugalma kísérletezés tárgyát ne képezze.”¹⁰

Jegyzetek

1. *Zalai Közlöny*, 1935. március 13. 4. p. *Heti rigmusok*
2. *Z. K.*, 1935. január 5. 1. p. *Reformok esztendeje*
3. *Z. K.*, 1935. január 10. 3. p. *Harcok a választójog körül*
4. *Z. K.*, 1935. február 19. 1. p. *A szentesi beszéd*
5. *Z. K.*, 1935. február 21. 1. p. *Gróf Somssich Antal kilépett a Független Kisgazdapártból*
6. *Z. K.*, 1935. február 22. 1. p. *A Nemzeti Egység vezetőségi ülése visszautasította a szentesi harcmodort*
7. *Z. K.*, 1935. február 24. 1. p. *Debrecen ragaszkodását fejezte ki Bethlen iránt*
8. *Z. K.*, 1935. február 28. 1. p. *Bethlen István gróf erélyes válasza Eckhardt gyöngyösi támadására*
9. *Z. K.*, 1935. március 6. 1-2. p. *Feloszlatták a képviselőházat*
10. *Zalai történeti tanulmányok. Zalai Gyűjtemény*, 42. szám, Zalaegerszeg, 1997. 282. p.

Választási küzdelem Nagykanizsán

*„Fakrajczár, fapengő, fatallér,
Most látszik meg, ki a gavallér.”¹*

A Zalai Közlöny 1935. március 7-ei száma a házfeloszlatás okait boncolgatta, ismertette a miniszterelnök erre vonatkozó nézeteit. Az olvasó a lapból tudhatta meg azt is, hogy Bethlen István kilépett a NEP-ből. Levélben közölte ezt Sztranyavszky Sándor pártelnökkel. Március 6-án híveivel a Pannónia Szállóban tartott tanácskozást. Utána újságíróknak elmondta, hogy lépésével nem óhajtotta megbontani a pártegységet, s kérte képviselőtársait a pártban maradásra. A megbeszélésen jelen voltak Keresztes-Fischer Ferenc volt belügyminiszter, valamint Kállay Miklós volt földművelésügyi miniszter.

A helyi sajtó szerint Kanizsát is váratlanul érték a közelmúlt politikai eseményei. Mindenütt erről folyt a vita a városban. A képviselőjelöltek személyével kapcsolatban azonban csak találgatások voltak. A lap szerint Nagykanizsán csak egy szervezett párt létezik, a Nemzeti Egység Pártja. Sokan úgy vélték, hogy a párt jelöltjét győztesként a parlamentbe juttatja.²

Március 8-án tette közzé a Közlöny a NEP hivatalos jelöltjének, Gyömörey Györgynek a nevét és életrajzát. Előző este a párt kanizsai választmánya egyhangúlag őt jelölte. Gyömörey Zalában született, iskoláit Nagykanizsán végezte, diplomáját a Műegyetemen szerezte. Az újságíró úgy tudja, 1926-ban éppen Bethlen felkérésére lett Zala vármegye főispánja, s nyolc évig szolgált a megyét.³ Horthy éppen azért mentette fel hivatalából, hogy indulhasson a választásokon. Utóda vitéz Tabódy Tibor lett.

A lap kitért arra is, miként ítélik meg a kialakult helyzetet a Nemzeti Egységben Bethlen kilépése után. Általános vélekedés volt,

hogy a gróf távozása nagy veszteség, de nagy nyereség is, hiszen tisztázódott a helyzet. Kiderült, kik tartoznak abba a csoportba, amely „lehetetlenné akarta tenni az egységes politikai vonalvezetést”.⁴

A választási küzdelem Gömbös március 8-ai rádióbeszédével vette kezdetét. Ezen a napon tartotta a kanizsai NEP az Ipartestület dísztermében azt a gyűlést, amelyen személyesen tolmácsolták a volt főispánnak a város ragaszkodását. Gyömöreay István ismertette a nagyválasztmány határozatát a jelölésről, majd dr. Krátky István emelkedett szólásra, méltatva a jelölt múltját. A polgármester szerint előnyös, ha olyan képviselője van a városnak, aki ismeri annak ügyes-bajos gondjait. Úgy véli, Gyömöreay Györgynek erre főispánsága idején volt lehetősége.⁵ A Közlöny március 9-ei számában olvasható még Benedek Rezső cikke is. Ő arról értekezett, hogy „idevaló ember” kell képviselőnek, „aki tudja, hol fáj, mi fáj, és mi kell ennek a városnak”. Véleménye szerint a Trianonnal határvárossá vált Kanizsát mindig nehezebb volt képviselni, mint más várost.⁶

A NEP választási irodáját az Ipartestület helyiségében rendezte be. Igazgatója Samu Lajos lett. Az ügyeket mellette Schultz Sándor intézte. Az iroda telefont is kapott. Március elején nagy lett az izgalom a kormánypárt helyi táborában. Mindenkit a biztosnak látszó választási győzelem lelkesített. S ekkor következett be a váratlan fordulat.

Dr. Kállay Tibor, a város országgyűlési képviselője úgy döntött, hogy nem indul. A helyi sajtó ezt már március 9-én jelezte. Kállay ajánlatára viszont gróf Bethlen úgy határozott, hogy Debrecen helyett Nagykanizsán lép fel független jelöltként. A gróf levelet intézett Vay László főispánhoz, amelyben visszautasította a jelöltséget, nem óhajtva egy listán szerepelni a debreceni NEP jelöltjeivel. Többen Kanizsáról dr. Somogyi Béla letenyei képviselőt keresték fel, de ő elutasította a felkérést.

A Közlöny március 12-én tudatta a város polgárságával, hogy a helyi választást április 3-ra tűzték ki. Ugyanezen a napon dr. Kállay

Tibor jelenlétében – Kelemen Ferenc bankigazgató elnöklete alatt – a Korona Szállóban lezajlott a Bethlen-párt jelölőgyűlése. A volt pénzügyminiszter azért érkezett a városba, hogy növelje Bethlen választási esélyeit. A gyűlés végeztével táviratban kérték fel a gróft a jelölés elfogadására. Bekövetkezett az, amire a NEP-ből kevesen számítottak. Országosan ismert politikus lépett fel, ráadásul befolyásos támogatókkal a háta mögött. A helyi lap tudósítója szerint maga Gömbös is foglalkozott a kialakult helyzettel.

Másnap, március 13-án Gyömörey György nyílt levelet intézett Nagykanizsa közönségéhez, melyben bejelentette visszalépését. Újabb váratlan fordulat következett be. A volt főispán akkor hozta meg döntését, mikor bizonyossá vált Bethlen István kanizsai indulása. „De az adott körülmények között csak egy elhatározásra jutottam: félre állni az útból és helyet biztosítani a magyar parlamentben annak a férfinak, aki tíz évig vezette az országot” – érvelt visszalépését magyarázva.⁷ Megköszönte a választók bizalmát, a 3560 aláírást. „Ezt a bizalmat hátatelt szóval kezeitekhez visszaszámaztatom” – olvashatjuk a levélben.⁸

Gyömörey visszalépését a helyi sajtó hazafias cselekedetként értékelte. Úgy értelmezte, hogy „nemesen férfias cselekedete” biztosítja az utat Bethlennek a parlamentbe.⁹ A város meglepetéssel fogadta a történeteket. Az újságíró szerint, bármilyen fájdalmas is, bele kell nyugodni, mert ez Gömbös akarata. Véleménye gróf Bethlenről a következő: „Gróf Bethlen István vezető posztra termett, s ma, a változott politikai viszonyok között sem nélkülözhető, hatalmas egyénisége a magyar politikai porondnak.”¹⁰

Kálnoki Bedő Sándor udvari tanácsos, volt országgyűlési képviselő is osztotta ezt a nézetet. Bethlen „a magyar parlamentnek olyan integráns része, aki nélkül a parlament valóban csonka lenne” – olvashatjuk a Közlönyben megjelent cikkében március 17-én.¹¹ A helyi lap a későbbiekben is sorozatos írásokban méltatta Bethlen érdemeit, ugyanakkor nem mulasztotta el többször hangsúlyozni, hogy a város Bethlen érdekében „áldozatot” hozott.

Hogyan reagált a történetekre a NEP helyi szervezete? A választ az egyik cikk alcíme adja meg: „Ha a Vezér akarata, hogy gróf Bethlen István bekerüljön a parlamentbe, úgy nekünk elő kell azt mozdítani!”¹² Az egység azonban csak kifelé volt meg. Többben szerettek volna új jelöltet a kormánypárt részéről, de erre még Bethlen március 17-ei, Gömböst támadó beszéde után sem kerülhetett sor. A kérdés tehát eldőlt.

Jegyzetek

1. *Zalai Közlöny*, 1935. március 22. 3. p. *Választási színjáték*
2. *Z. K.*, 1935. március 7. 2. p. *Nagykanizsán is megindultak a választási előkészületek*
3. *Z. K.*, 1935. március 8. 1. p. *Gyömörey György*
4. *Z. K.*, 1935. március 8. 1. p. *Március 29-től április 7-ig folynak le a képviselőválasztások*
5. *Z. K.*, 1935. március 9. 2. p. *Nagykanizsa közönsége meleg szeretettel ünnepelte képviselőjelöltjét, Gyömörey György volt főispánt*
6. *Z. K.*, 1935. március 9. 1. p. *Nagykanizsa képviselője*
7. *Z. K.*, 1935. március 14. 1. p. *Gyömörey György visszalépett a nagykanizsai jelöltségtől*
8. *Z. K.*, u. o. 2. p.
9. *Z. K.*, 1935. március 15. 1. p. *Mi újság a kanizsai választási fronton?*
10. *U. o.*
11. *Z. K.*, 1935. március 17. 1. p. *Bethlen István*
12. *Z. K.*, 1935. március 17. 2. p. *A nagykanizsai Nemzeti Egység lábhoz tett fegyverrel vár*

Választási beszédek

*„Jól beszél, mert minden szavát
Meg lehetett érteni,
Nem is kell az István gazdát
Egy cseppet sem félteni.”¹*

A Zalai Közlöny 1935. március 17-én számolt be arról, hogy gróf Bethlen István két nappal korábban a városban járt.

Lancia típusú gépkocsija március 15-én este 7 óra körül a városháza kapuja előtt állt meg. A volt miniszterelnököt fogadta dr. Krátky István polgármester, akinél a vendég több mint fél órát töltött. A városházáról Bethlent a Központi Szállóba (Centrál Szálló) kísérték, ahol a polgármesteren kívül jelen voltak a társadalmi élet ismert helyi személyiségei, így Rothschild Béla ügyvéd, Kelemen Ferenc bankigazgató, dr. König József fogorvos, Babochay György földbirtokos és sokan mások. Azért gyűltek össze, hogy kötetlen beszélgetés keretében eszmét cseréljenek a volt miniszterelnökkel a város ügyes-bajos dolgairól, a gazdaság helyzetéről, külpolitikai kérdésekről. Bethlen az est résztvevőit, köztük régi személyes ismerőseit, szívélyesen üdvözölte. A találkozó alkalmával már jelezte, hogy két választási beszédet óhajt tartani. Az elsőre 17-én, a másodikra 24-én kerülne sor. Az egyik részletezni fogja, hogyan, miért lépett ki a Nemzeti Egység pártjából, a másikban ismertetni óhajtja az általános kül- és belpolitikai helyzetet.

Bethlen pártirodáját a Korona Szálló emeleti helyiségeiben rendezték be. Élén Ambrus Pál budapesti ügyvéd állt. Baron Pál és Hajdu György ügyvédek intézték a programbeszédekkel kapcsolatos ügyeket. A Közlöny szerint – pártállástól függetlenül – sokan keresték meg az irodát telefonon részben felvilágosításért, belépőjegyekért. Vidékről is nagy volt az érdeklődés.

A beszédek teljes szövege, valamint az azokról készült rendőrhatósági jelentések megtalálhatók a Zala Megyei Levéltárban, a főispáni bizalmas iratok között. Nyomtatásban az anyagot Vonyó József közli a Zalai Gyűjtemény 42. számában.

Az első beszéd március 17-én délután fél 3-kor hangzott el az Iparoskör nagytermében. Az eseményről a Zalai Közlöny részletesen tudósított. A Kiskanizsán, a Polgári Olvasóköriben délután fél 5-kor tartott gyűlésről a főispánnak készített rendőrhatósági feljegyzésben olvashatunk.

Az első beszédre is sokan érkeztek a városba, köztük országosan ismert politikusok, a jelölt hívei és támogatói. A rendezvényen megjelentek a helyi társadalmi élet vezetői, valamint a polgármester. A hallgatóság soraiban volt Pehm József (Mindszenty József) apát plébános is Zalaegerszegről. A beszéd jelentőségét, az országos érdeklődést mutatja a sok újságíró jelenléte is. Ne felejtsük el, milyen politikai csatározások folytak a háttérben az előző hónapokban! Kilépvé az Egységes Pártból, mint független jelölt mondta el beszédét Bethlen. A téma pedig még külön fokozta az érdeklődést. A szónok maga is jelezte előre, hogy a Gömbössel való szakítás körülményeit és okait óhajtja a közvélemény elé tárni. „Nagykanizsa kicsiben a magyar történelem” – írta dr. Sabján Gyula egykori polgármester Barbarits Lajos Nagykanizsa monográfiájának előszavában. A találó megállapítás az 1935-ös esztendőre különösen igaz.

„Azzal a tisztelettel fogadta vasárnap Nagykanizsa gróf Bethlen Istvánt, amely a magyar politikai történelem nagyjainak kijár” – olvasható a Közlönyben.² Az újságíró méltatta a képviselőjelölt múltját, tízéves kormányzásának eredményeit. Fontosnak tartotta ugyanakkor megjegyezni, hogy a város, ország érdekeit szolgálva, milyen önzetlen magatartásról tett tanúbizonyságot, hogy biztosítsa a grófnak a „sima utat” a törvényhozásba. A mondat egyértelmű utalás arra, hogy a helyi NEP nem állított jelöltet Gyömöre visszalépése után. A cikkíró véleménye a következő: „Nagykanizsa sokkal

szívesebben választotta volna meg Bethlen Istvánt, ha a vasárnapi beszéd nem hangzott volna el.”³ Úgy gondolja, a volt miniszterelnök kanizsai népszerűsége, megbecsültsége nem indokolta azt az éles hangot, amelyet megütött.

A beszédben Bethlen megköszönte a város független polgárságának a jelölést. Utalt arra, hogy az irányában támasztott, szerinte megalázó feltételek régi kerületében, Debrecenben nem tették számára lehetővé az indulást. Így most Kanizsa jelöltjeként készen áll arra, hogy a harcot felvegye. Kitért arra is, miért lépett ki abból a pártból, amelynek alapjait egykor ő teremtette meg. Hangsúlyozta, kilépésével nem szándékozott a párt egységét megbontani, ugyanakkor felsorolta, mivel nem ért egyet. Aggodalmát fejezi ki a sajtószabadság korlátozása és az őt is érintő telefoncenzúra kapcsán. A telepítési és hitbizományi javaslatokról megjegyzi, hogy ezekkel már ő is foglalkozott. „Mindezek a javaslatok nem egyebek, mint a Bethlen-kormány terített asztaláról lehullott morzsák” – mondja.⁴ A hitbizományi tervezetről azt állítja, hogy annak a javaslatnak a része, amelyet Gömbös az ő „fiókjának egyik poros zugából keresett elő”.⁵ A Közlöny újságírója erre a következőképpen reagál: mindegy, kinek a fiókjában porosodtak a tervek, a lényeg az, ki valósítja meg azokat.⁶

Bethlen kitér azokra az általa kezdeményezett megbeszélésekre, amelyek a kormánypárton belül kialakult helyzet tisztázására irányultak. Utalás található arra a békítő tárgyalásra, amelyre február 9-én a kormányzó előtt került sor közte és a miniszterelnök között. Szerinte sikerült megállapodásra jutni a legfontosabb kérdésekben: a felsőház reformja, a kormányzói jogkör és a választójog. Célja a megegyezéssel a Ház idő előtti feloszlásának elkerülése volt. A választójoggal kapcsolatban kiemeli, hogy nem foglalt állást a titkosság ellen. Sőt megfelelőnek látja az időt „kellő nemzeti garanciák” mellett annak bevezetésére.

Meg kell jegyeznünk, hogy az 1935-ben érvényben lévő választási szisztéma alapjait még Bethlen teremtette meg az 1920-as évek

elején. 1934-35-ben a titkos választójog a politikai érdeklődés középpontjába került, viszont az idő előtti házfeloszlatás miatt lekerült a napirendről. Beszédében Bethlen kitér a kisgazdapárti Eckhardt Tibor szerepére is. Szerinte a háttérben a miniszterelnök állt, aki megtalálta az eszközöket és a személyeket célja elérésére. A feladat pedig: megszabadulni az Egységes Párton belüli konzervatív ellenzektől, a „petárdásoktól”. A terv működött. Bethlen véleménye: Gömbös azzal, hogy elérte Horthynál a házfeloszlatást, felrúgta a vele kötött megegyezést. Neki más lehetősége nem volt, mint levonva a konzekvenciákat, távozni a pártból. Szerinte alkotmányjogi szempontból nem indokolható a kormányzó intézkedése. „Ezzel a lépéssel lehullott szememről a hályog, de lehullott a miniszterelnök arcáról is az álarc” – mondja a gróf.⁷ Nem tudja elfogadni a miniszterelnök azon érvelését, hogy a lépés a reformok megoldása érdekében történt. Inkább úgy véli, Gömbös a régi fajvédő pártot akarja feléleszteni – utalva ezzel az 1920-as évekre. Bethlen szerint nem kell tartani „antiszemita tatárjárástól”, de olyan eszmék terjedésétől igen, amelyek az ország nyugalma komolyan veszélyeztetik. „De félni kell attól, hogy az ezeréves alkotmányunk intézményei, politikai, gazdasági rendszerünk, kiforrotlan, bizarr, külföldről importált eszmék kísérleti nyula lesz” – fejezte ki aggodalmát a szónok.⁸

A nagykanizsai rendőrkapitányság március 17-ére vonatkozó feljegyzése szerint Bethlen igazi programbeszédet nem tartott. A rendezvényen ezer ember lehetett, s legalább ezer-ezerkétszázan hallhatták a gróf szavait hangszórón az Iparoskör épülete melletti kertben. A hallgatóságban jelen voltak más pártállásúak is, nem csak Bethlen hívei. A kormánypártiak a gyűlést nem zavarták, de a jelentés arról is beszámol, hogy nemtetszéssel fogadták a miniszterelnökre vonatkozó megjegyzéseket.⁹

A március 17-ei kiskanizsai gyűlésről is készült rendőrhatalósági feljegyzés. Bethlen eszerint fontosnak tartotta kiemelni, hogy mint ellenzéki politikus szól az egybegyűltekhez. Visszautasította azok

vádjait, akik a tízéves miniszterelnöksége idején felvett hitelek miatt támadják. Úgy gondolja ugyanis, hogy a kölcsönöket hasznos célokra fordították, amelyeket részletez is. Kitért még a kisgazdákhoz fűződő korábbi jó viszonyára, az Egységes Pártból való távozásának okaira. Aggodalmát fejezte ki az ország jövőjét illetően. A Templom téren jelenlevő 1200 ember a beszédet nem hallotta, mivel a hangszóró nem működött. A Polgári Olvasókör termében 350-en lehettek.¹⁰

A Zalai Közlöny március 19-ei számából megtudhatjuk, miszerint Gömbös nem óhajtott válaszolni a nagykanizsai beszédre. „A személyeskedést a régi világ politikusai stílusának tartja” – idézi a miniszterelnök véleményét a tudósító illetékes helyen elhangzottakra hivatkozva.¹¹

A Közlöny március 20-án arról számolt be, hogy a NEP helyi szervezete megdöbbenésének adott hangot, s kötelességének érezte, hogy tiltakozzék a miniszterelnök személyére vonatkozó megjegyzések miatt. A kormánypárt nagygyűlést tartott, ahol határozatot fogadott el. Erről értesítették a miniszterelnököt, valamint Tabódy Tibor főispánt is. A hozzá küldött levél eredetiben olvasható a Zala Megyei Levéltárban.

Bethlen beszéde után többen reménykedtek abban, hogy a NEP mégis indít jelöltet Nagykanizsán. Sztranyavszky Sándor országos elnök távirata Tabódy főispánhoz ezeket az elvárásokat szertefoszlatta. A Közlöny március 20-ai száma alapján tudjuk, hogy a távirat szövegét Gyömörey István megyei elnök az említett gyűlésen fel is olvasta.

Március 24-én a helyi sajtó arról ír, hogy egy napra újból felpeszdül a politikai élet a városban. Mindenki nagy izgalommal várja az erre az időre meghirdetett választási beszédet. S vajon miben reménykedik a város, milyen égető gondjai vannak? A „Mit kíván Nagykanizsa polgársága?” című cikk szerzője, Benedek Rezső fel is sorolja ezeket. Az író szerint Nagykanizsa, amely határváros lett a

békekötés következtében, elsősorban munkát és kenyeret szeretne. Közmunkák és a telepítés megvalósítása révén megélhetést akar nehéz helyzetbe került lakosainak. Ideje lenne befejezni a megkezdett beruházásokat, a kórházprogramot, újakat kellene elindítani. A cikkíró külön említi a rendőrpalota, az OTI-székház, az igazságügyi palota, az önálló tanonciskola kérdését. Úgy gondolja, a vidéket és a várost össze kell kötni utakkal és vasutakkal, valamint közelebb vinni Kanizsát a Balatonhoz.¹²

Gróf Bethlen István tulajdonképpeni programbeszédére március 24-én délután fél 3-kor került sor. A rendőrhatalóság szerint az esemény rendben zajlott le az Iparoskör nagytermében. A nagy érdeklődésre való tekintettel a beszédet hangszórón keresztül közvetítették az épület melletti kerthelyiségbe. Így tehát azok is hallhatták Kelemen Ferenc bankigazgató üdvözlő szavait, majd a jelölt másfélórás beszédét, akik nem jutottak be a terembe. A Közlöny újságírója szerint a volt miniszterelnököt nagy éljenzéssel fogadták. Kíséretében jelen volt többek között felesége, Bethlen Margit, István nevű fia, gróf Bethlen Pál, Inkey Pál báró, vitéz Horthy István ny. tábornagy és számos országosan ismert személyiség.¹³ A „finomtollú magyar író” várható érkezését a Közlöny újságírója már március 15-én valószínűsítette. A városban Bethlen Margitnak lehettek ismerősei, hiszen korábban már járt itt. Egyik művét a húszas évek végén bemutatták Kanizsán. Most politikusfeleségnek kijáró tisztelettel fogadták és virágokkal halmozták el.

Bethlen bevezetőjében leszögezte, hogy március 17-én a kormány politikájával kapcsolatos véleményét tette közzé. Most, újabb beszédében viszont konkrét közéleti kérdésekről óhajt nyilatkozni. Szerinte annak, aki programot ad, tudnia kell azokat a szempontokat, amelyeket feltétlenül figyelembe kell venni. Úgy gondolja, az egyik fő tényező az ország súlyos külpolitikai helyzete. A nemzetközi viszonyokat bizonytalannak, felszültségekkel telinek tartja, továbbá gond az ország nehéz gazdasági helyzete is. Véleménye az, hogy az új Gömbös-kormány adós maradt azzal az átfogó gazdasági, pénzügyi

programmal, amelyet a szerinte súlyos gazdasági helyzet megkíván. Elengedhetetlenül meg kell jelölni az elérendő célokat, az eszközöket a bajok orvoslására. A nyilatkozatokat nem tartja elegendőnek, ezért az általa „eszmeszegénynek” nevezett kormány helyett kötelességének érzi, hogy programot adjon.¹⁴

Beszédében sorra veszi a gazdaság gondjait, az eddig foganatosított intézkedéseket, azok hatásait. Javaslatokat tesz arra nézve, hogyan lehetne enyhíteni a gazdasági válság okozta problémákon. Rámutat a külpolitika fontosságára egy ország életében. Belpolitikai kérdéseket taglalva érinti a titkos választójog szükségességét, bár meglehetősen szűkszavúan nyilatkozik arról, 1922-ben miért a nyílt szavazást tartotta célravezetőnek. A kormányzói és a felsőházi jogkör kiterjesztését időszerűnek gondolja, bár ezekről a kérdésekről bővebben nem beszél, hiszen sokkal fontosabbnak érzi a gazdaság súlyos helyzetének rendezését.

A beszéd végén felajánlja közreműködését Nagykanizsa felvirágoztatásában. A város helyzetét rendezni kell, iparát, kereskedelmét fel kell lendíteni. E cél eléréséhez Bethlen szerint program kidolgozása szükséges, és e munkában ő is részt szeretne vállalni.

Bethlen választási beszédei világosak, logikusan felépítettek. Szavai éleslátásról, tájékozottságról árulkodnak. A volt miniszterelnök kerüli a nagy szólamokat, szónoki fordulatokat. Igyekszik a lényegre összpontosítani. A rutinos politikus hangján szólal meg. Gróf Bethlen ekkor már elmúlt 60 éves, külföldön és belföldön egyaránt ismert volt. Igazi konzervatív politikus. Felismeri, hogy végérvényesen befejeződött az 1920-as évek konszolidációs időszaka. Egy új, gazdasági gondokkal, feszültségekkel teli évtized köszöntött Európára és Magyarországra is. Az a kormányzati szisztéma és politika, amely célravezető volt korábban, már nem működik olyan olajozottan. Változásokra van szükség. A változtatásokat pedig csak fokozatosan, csak a szükséges mértékben,

de mindenképpen az ország alkotmányos rendjének megőrzésével tudja elfogadni. Ellenzéki politikusként a kormánnyal is hajlandó együttműködni, amennyiben annak egyes lépéseit és célkitűzéseit ő maga is el tudja fogadni.

Jegyzetek

1. *Zalai Közlöny*, 1935. március 22. 4. p. *Választási színjáték*
2. *Z. K.*, 1935. március 19. 1. p. *A Bethlen-beszéd*
3. *U. o.*
4. *Zalai történeti tanulmányok. Zalai Gyűjtemény*, 42. szám, *Zalaegerszeg*, 1997. 280. p.
5. *U. o.*
6. *Z. K.*, 1935. március 19. 1. p. *A Bethlen-beszéd*
7. *Zalai történeti tanulmányok*. 280. p.
8. *U. o.* 282. p.
9. *U. o.* 272-273. p.
10. *U. o.* 273-275. p.
11. *Z. K.*, 1935. március 19. 4. p. *Gömbös miniszterelnök nem válaszol gróf Bethlen István kanizsai beszédére*
12. *Z. K.*, 1935. március 24. 1. p. *Mit kíván Nagykanizsa polgársága?*
13. *Z. K.*, 1935. március 27. 1. p. *Bethlen István gróf programbeszéde*
14. *Zalai történeti tanulmányok*. 286. p.

*„A harc immár nem egyenetlen,
Mert egyedül lép fel a Bethlen.”¹*

Gróf Bethlen István nagykanizsai mandátuma

Nagykanizsán a választási bizottság elnöke dr. Fábíán Zsigmond kir. főtanácsos, a választási biztos dr. Felméry Gyula csurgói járásbíró elnök, a helyettes dr. Bányay Lajos letenyei járásbíró lett. A biztos és helyettese kinevezésére még március 14-én került sor a pécsi tábla által.²

A Zalai Közlöny március 22-ei és 23-ai számaiban Nagykanizsa országgyűlési kerület választási bizottsága hirdetményt jelentetett meg az országgyűlési választások lebonyolítása tárgyában. A kibocsátás dátuma március 19. A hirdetmény rögzíti, hogy a képviselő-választás napja április 3. A lap a város 11 szavazókörére és az azokban működő szavazatszedő bizottságokra vonatkozó minden fontos információt a választópolgárok tudomására hozta. A csend és rend fenntartásáról a választási elnök volt köteles gondoskodni a hirdetmény szerint. A képviselőjelöltekre vonatkozó ajánlási ívek leadási határidejét március 26-ában állapították meg.

Március 24-én a Bethlen-párt vezetősége közleményt bocsátott ki, miszerint az ajánlási íveket már bevonták. A párt irodájában, aki óhajtotta, a határidő letelte előtt még aláírhatta az ott elhelyezett ívet (Korona Szálló, 5. szoba).

A Közlöny előfizetői gyakran olvashattak cikkeket a zalai választókerületekben folyó politikai küzdelmekről. Sőt nem hiányozhatott a lapból a politikai humor sem. A március 23-ai számban jelent meg a következő kis párbeszéd:

„Ajánlás-gyűjtő: Nem tudna ajánlani olyant, aki még nem írt alá Bethlennek?

Választópolgár: Dehogynem! Tudok mindjárt egyszerre kettőt is...

Ajánlás-gyűjtő (boldogan): Maga aranyos, kérem a neveket!

Választópolgár: Az egyik Szabó Gyula, a másik Aradi Antal...»³

Szabó Gyula és Aradi Antal szintén indulni óhajtott a választáson.

Az ajánlási ívek leadási határideje március 26-án lejárt. Az újság már másnap közölte, hogy a Bethlen-párt 5379 ajánlási aláírást nyújtott be a választási bizottsághoz. Aradi Antal ajánlásainak a száma 782.⁴ Március 28-án már arról lehetett olvasni, hogy Szabó Gyula nyilaskeresztes jelöltnek nem sikerült a szavazók 10%-ának ajánlását megszereznie. Az ő ajánlási íveit nem is ellenőrizték. Aradi Antal aláírásai között viszont voltak érvénytelenek. Az ellenőrzés úgy történt, hogy az aláírásokat összevetették a választói névjegyzékkel.⁵

Dr. Felméry Gyula választási biztos március 28-án hirdette ki határozatát a képviselőjelöltek ajánlási íveire vonatkozóan. A városháza kis tanácstermében a Bethlen-párt képviselőjében Kelemen Ferenc bankigazgató és dr. Rothschild Béla ügyvédek voltak jelen. A biztos az 1925: XXVI. tc.-re hivatkozva nem fogadta el Aradi Antal ajánlásait, sőt pótlásra sem adott engedélyt. Dr. Felméry leszögezte, hogy a jelölt által benyújtott érvényes aláírások száma nem éri el a szükséges 736-ot. A város választóinak a számát ugyanis 7355 főben adta meg. Az említett adat megegyezik a Hubai László Választási Atlaszában közölttel. A kanizsai mandátum sorsa ezzel eldőlt, hiszen Bethlen István ajánlási íveit elfogadták. A gróf tehát a város egyhangúlag megválasztott képviselője lett szavazás nélkül. Kanizsai hívei erről sürgönyben értesítették az éppen Nagyatádon tartózkodó politikust.⁶

A mandátum átadására április 3-án került sor a városháza dísztermében. A széksorokban ott ültek a város előljárói, az iparosság tagjai, a kiskanizsai földművesek, a különböző intézmények, a nőegyesületek küldöttségei. A pesti gyorssal sokan jöttek a gróf tisztelői közül, de megérkeztek a Magyar Távirati Iroda, a 8 Órai

Újság, az Est munkatársai is. Bethlen pontban 12 órakor jött meg Inkéről, s vonult be dr. Krátky István és a pártvezetőség kíséretében a díszterembe. Dr. Fábián Zsigmond átnyújtotta a város egyhangú mandátumát és a következőket mondta: „Reményteljes várakozással és bizalommal tekint Nagyméltóságod működése elé ez a nehéz helyzetbe jutott határszéli város. Nagykanizsa bízik abban, hogy Nagyméltóságod a város vezetőségének és az érdekeltségeknek meghallgatása után megismeri a város helyzetét és megtalálja az eszközöket, amelyekkel Nagykanizsa anyagi helyzetén, gazdasági viszonyain segíteni lehet.”⁷

P. Círfusz Viktorin plébános és dr. Rothschild Béla üdvözlő szavai után gróf Bethlen emelkedett szólásra, s köszönte meg a bizalmat a város polgárságának. Az alkotmányosság megőrzéséről, a tradíciók tiszteléséről és az újítás vágyának összeegyeztetéséről beszélt, amely szerinte nélkülözhetetlen. „E várossal szemben pedig szeretetet, ragaszkodást érzek és igyekezni fogok méltó lenni Önökhöz” – mondta a nemzetiszínű szalaggal átkötött mandátum-levél tulajdonosa.⁸

Érdemes még néhány mondat erejéig kitérni a NEP helyi szervezetére, amelyben kiéleződtek az ellentétek a választások kapcsán. A párt vezetői több alkalommal hangoztatták, belenyugszanak abba, hogy a párt nem indít jelöltet. A kérdésben mégsem voltak egységesek. Dr. Szabó Zsigmondot a pártközpont utasítására elmozdították titkári pozíciójából. Erre ő kilépett a pártból. Gyömörey István pártelnök elhagyta a kanizsai szervezetet, bár a pártból ő nem távozott.

A Közlönyben olvashatunk arról is, hogy nemcsak Bethlen, hanem legidősebb fia, András is bekapcsolódott a választási küzdelembe. Édesapja és hívei több alkalommal jártak Lengyelországban, hogy támogatást nyújtsanak neki. Az ifjú Bethlen pótlási ajánlását a választási bizottság elutasította, így ő kiesett a választási küzdelemből.⁹

Jegyzetek

1. *Zalai Közlöny*, 1935. március 22. 3. p. *Választási színjáték*
2. *Z. K.*, 1935. március 15. 1. p. *Mi újság a kanizsai választási fronton?*
3. *Z. K.*, 1935. március 23. 3. p. *A választás humora*
4. *Z. K.*, 1935. március 27. 2. p. *Bethlen István gróf programbeszéde*
5. *Z. K.*, 1935. március 28. 2. p. *A kanizsai politika hírei*
6. *Z. K.*, 1935. március 29. 1. p. *Bethlen István gróf Nagykanizsa képviselője*
7. *Z. K.*, 1935. április 4. 2. p. *Gróf Bethlen István: „Egyesült erővel kell a külső és belső ellenség ellen fordulni”*
8. *U. o.* 3. p.
9. *Z. K.*, 1935. március 30. 2. p. *Iff. Bethlen András kiesett a lengyeltóti kerületben a választási küzdelemből*

Gróf Bethlen István, Nagykanizsa országgyűlési képviselője (1935-39)

*„Bethlen lesz a képviselő,
Bennünket jól képvisel ő.”¹*

Gróf Bethlen István 1935-39 között – mint Nagykanizsa egyhangú mandátumának birtokosa – a képviselőházban folytatta pályafutását. Az erőszaktól és visszaélésektől sem mentes választások után az új képviselőházban a 245 mandátumból 170 a NEP-é lett. Zalában a 11 helyből hetet is ez a párt szerzett meg. Ennek ellenére Gömbös a kormányzásából hátralévő másfél évben sem tudta hangzatos reformterveit végrehajtani. Bethlen sorozatos beszédekben kifogásolta a miniszterelnök diktatórikus törekvéseit, többek között az 1935. november 7-ei csurgói politikai gyűlésen. Az ellenzéki pártok is mind hangosabban léptek fel a kormány ellen. A gróf 1936. január elsején pedig – újévi nyilatkozatában – a diktatúrával szembeni közös álláspont létrehozására szólította fel a polgári ellenzékét. Visszatekintve az elmúlt évekre, az 1937. május 30-ai kanizsai beszédében így vonta meg Gömbös miniszterelnökségének mérlegét: „Hoztak jó és kevésbé jó intézkedéseket, rosszakat is, de a beférgt új korszakot, egy reformkorszakot ezek nem jelentették.”²

A Zalai Közlöny rendszeresen tájékoztatta olvasóit, ha a város képviselője a Házban felszólalt vagy nyilatkozott aktuális kül- és belpolitikai kérdésekről. 1935. október 24-én Bethlen nagy beszédet tartott a gazdaadósságok rendezéséről. Ennek szövege olvasható a Képviselőházi Naplóban vagy kivonatolva a Közlöny október 25-ei számában. A város közönsége tehát a helyi sajtón keresztül nyomon tudta követni képviselője tevékenységét. Bethlen ugyanis a fontosabb kérdések tárgyalásánál gyakran kért szót. Megnyilatkozásai országos figyelemre tartottak számot. A Közlöny emellett rendszeresen tudósított a képviselő külföldi útjairól és néha a családjával kapcsolatos hírekről is.

1935 decemberében a várost a községi választások tartották lázban. A Közlöny december 3-án egy cikket jelentetett meg „Nagykanizsa polgársága jóvá akarja tenni a múltat” címmel. Samu Lajos kerületi elnök a NEP vezetőségi ülésén beszédet mondott, amelyben leszögezte, hogy Nagykanizsa a „községi választásokon jóvá akarja tenni azt, ami a város polgársága akarata ellenére ez év március havában történt.”³ Valószínűleg Bethlenre utalt, amikor kijelentette, „tíz éven át mód lett volna Nagykanizsát az inkei szomszédságból észrevenni”.⁴ Véleménye szerint a település a folyamatos „ellenzékieskedésnek” köszönhetően nem tud komoly fejlődést mutatni más városokhoz képest. A szokatlanul kemény hang oka az lehetett, hogy az újjászervezett NEP mindent meg akart tenni azért, hogy az új városi képviselő-testületbe saját híveit juttassa be.

December 12-én „Vádirat” címmel megjelent egy hasonló hangvételű cikk, amely Bethlen miniszterelnökségének gazdálkodását, hitelfelvételeit kritizálta. Úgy gondoljuk, ez a megnyilatkozás több volt, mint udvariatlanság a város képviselőjével szemben, még akkor is, ha a háttérben politikai csatározások folytak. A december 21-én lezajlott községi választásokon a NEP elsőprő győzelmet aratott. A 16 új honatya közül 15 a kormánypárt jelöltje volt. A december 24-ei Közlönyben az eredményt a következőképpen adták hírül: „Száz százalékosan lehengerelte a Nemzeti Egység az ellenzéket.”⁵

Az 1936-os esztendőben a törvényhozásban sor került a hitbizományi és telepítési törvénytervezetek vitájára. Bethlen mindkét esetben egyértelműen konzervatív álláspontot foglalt el. A Zalai Közlönyben 1936. február 2-án olvashatunk a hitbizományi javaslattal kapcsolatos állásfoglalásáról. Bár bírálta a tervezet egyes részeit, végül mégis megszavazta azt. Az 1936: XI. tc. a családi hitbizományról a hitbizományok egy részét feloldotta a kötöttség alól, de lehetőséget adott hitbizomány és új hitbizományi kisbirtok létesítésére. Az újságíró szerint Bethlen beszéde e témában nagy tetszést aratott a Házban minden oldalon.⁶

A telepítések és földbirtok-politikai intézkedések vitájában a gróf számos ponton nem értett egyet a törvénytervezettel. Helytelenítette többek között a kényszer-kisajátításokat, a kártalanítás módját. „Én ebben a javaslatban egy független magyar gazdasági osztály függetlenségének aláásását látom” – mondta 1936. március 18-án a képviselőházban.⁷ A javaslatot visszautasította. Egyébként Bethlen nem tartotta célravezetőnek nagyobb parasztbirtokok létrehozását sem. „Tartózkodjatok minden erőszakos földosztástól” – idézte szavait a Közlöny újságírója.⁸

A Zalai Közlöny március 10-ei száma fontos információkat közöl a város és országgyűlési képviselője közötti kapcsolatra vonatkozóan. A képviselő-testület pénzügyi bizottsága ugyanis megtárgyalta az igazságügyi palota építésének kérdését. Az újság ismerteti a polgármester felszólalását e tárgyban. Dr. Krátky emlékeztetett arra, hogy ő a város összes kívánságát gróf Bethlen elé terjesztette – emlékirat formájában – képviselővé való megválasztásakor. Elmondta, hogy a gróf az igazságügyi költségvetés tárgyalásakor szorgalmazta is a kanizsaiak évtizedes vágyának megvalósítását. Dobrovits Milán a pénzügyi bizottság nevében megköszönte a polgármester és a képviselő fáradozásait.⁹

Bethlen inkei tartózkodásai idején többször megfordult Kanizsán. Szívesen betért a Korona Szállóba. Krátky polgármester – a város ügyeit intézve a fővárosban – rendszeresen felkereste őt. Bethlen igyekezett is tekintélyét, befolyását a lehetőségekhez mérten kamatoztatni Nagykanizsa érdekében. 1936. május 31-én Inkén leleplezték a hősök emlékművét József főherceg jelenlétében. Kanizsa is kötelességének érezte a részvételt az ünnepségen. A küldöttséget Babochay György vezette.¹⁰

Közben 1936 októberében meghalt Gömbös. Utána olyan politikusok kerültek a miniszterelnöki bársonyszékbe, akiktől a belpolitikai jobbratulódás megállítását és Magyarország külpolitikai mozgásterének megőrzését várta Bethlen, de a közvélemény is. 1936

októberében Darányinak még bizalmat szavazott Bethlen a képviselőházban, mert „a parlamentben nem Isten kegyelméből való vezérként, hanem mint a közügy alázatos szolgája mutatkozott be”.¹¹ A Darányi, Imrédy és Teleki Pál miniszterelnökségéhez fűzött remények sorra szertefoszlani látszottak.

A Közlöny 1936. október 25-ei számából a város közönsége megtudhatta, hogy a polgármester gróf Bethlen társaságában járt az új miniszterelnöknél és a Nemzeti Bank elnökénél. Tiszteletüket tették a pénzügy-, a kultusz-, valamint a honvédelmi minisztériumban is. Látogatásaik célja az volt, hogy a város ügyeit előmozdítsák, a folyamatban lévő beruházásokat meggyorsítsák. A következő kérdésekről tárgyaltak: az új kanizsai polgári iskolák megépítése, a tűzészeti laktanya építésének folytatása, a méntelep bővítése. Dr. Krátky a helyi sajtón keresztül mondott köszönetet Nagykanizsa képviselőjének „a hatékony és nemes támogatásért”, amellyel előmozdítani igyekszik a város törekvéseit.¹² Bethlent nagyon lekötötték a külföldi utazások, meghívások, gazdaságának ügyei, a képviselőházi munka. Ennek ellenére, amikor csak tehetette, a város rendelkezésére állt.

A Zalamegyei Újság 1937. február 27-ei számában az első oldalon cikk jelent meg a következő címmel: „Nagykanizsán egyesek már NEP-képviselőnek tartják Bethlent”. A lap beszámolt arról, hogy Nagykanizsa város képviselő-testülete közgyűlést tartott, amelyen élénk vita bontakozott ki az igazságügyi palota fűtőberendezése körül. A szónokok azt kérték, a munkát kanizsai cég kapja. Tárgyaltak a méntelep 100 ezer pengős bővítéséről is. Dobrovits Milán javaslatára döntöttek arról, hogy köszönetet mondanak a város képviselőjének, mert az ő közbenjárására kezdődhetett meg a fejlesztés. Az újság idézi Samu Lajos NEP-es városatya közbeszólását: „Bethlen már a mi képviselőnk. Belép a NEP-be!”¹³ Ez ugyan nem történt meg, de érezhető volt a helyi NEP-szervezet magatartásának megváltozása Bethlen irányába. 1937-ben többször

felröppent a hír, hogy a gróf visszalép a pártba, de ő ezt határozottan cáfolta.

1937 májusának végén a város 14 fős küldöttsége Budapestre utazott. Erről Krátky polgármester számolt be a Zalai Közlönynek. A cikk május 27-én jelent meg. A deputációt gróf Bethlen vezette. Látogatást tettek a miniszterelnöknél és az egyes minisztereknél. Jelen volt az eseményen gróf Teleki Béla főispán is. Ő és Bethlen voltak a kanizsaiak szószólói. Jártak Darányin kívül Bornemissza Géza kereskedelem-, posta- és iparügyi miniszternél. Meghívták őt az augusztus végén Kanizsán tartandó iparos kongresszusra. Tiszteletüket tették Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszternél is. A tárgyalásokon a következő témák kerültek szóba: a méntelep, a vágóhíd és hűtő, a noha bor és vesszők ügye, iskolaépítések, útügyek.¹⁴

Nem sokkal a budapesti látogatás után, május 30-án Bethlen nagy beszédet tartott kanizsai választói előtt. A Közlöny színes tudósítást jelentetett meg az eseményről június elsején. Nemzetiszínű zászlók a Sugár úton, nyüzsgő emberek, elegáns autók, fotóriporterek, újságírók hada jelezte, hogy újra az érdeklődés középpontjába került Nagykanizsa. Képviselőnk szándékozott beszámolót tartani eddigi munkájáról. Budapestről különvonatot indítottak az érdeklődésre való tekintettel. Bethlen Inkéről érkezett autóval. Az Iparoskör dísztermében virágokkal, éljenzéssel fogadták. Felsorolni is nehéz lenne azokat a politikusokat, akik kimondottan erre az alkalomra érkeztek. P. Círfusz Viktorin ferences plébános megnyitó beszédében méltatta a képviselő erényeit: „Gróf Bethlen István a tettek embere. Napról-napra látjuk, hogy az ígéreteket, amiket választása alkalmával tett, be is tartja, s nincs Nagykanizsának olyan közérdekű problémája, amelyet közéleti súlyával eredményesen ne tenne magáévá” – mondta.¹⁵

Bethlen beszédében a kormány és a polgári pártok együttműködéséről szólt. Hangsúlyozta, hogy az alkotmányos

rendszeret erősíteni kell, „ha nem akarunk beszédülni akár a jobb, akár a baloldali szélsőségbe.”¹⁶ Beszél a titkos választójogról, a vidék, a falu problémáiról, az ország további iparosításának szükségességéről. Kitért a kormány külpolitikájára, amelyet alapvetően helyesnek talált. Végül érintette a helyi kérdéseket is. Hangsúlyozta, a polgármesterrel együtt mindent igyekezett megtenni azért, hogy a közmunkákkal kenyeret adjanak az embereknek. A helyi beruházásokról elmondta, hogy az igazságügyi palota befejezés előtt áll, az OTI-palotát építik, a laktanya- és a méntelepfejlesztés napirenden van. Rendőrségi épületekre, iskolák építésére lenne még szükség. Amennyiben a külpolitikai helyzet lehetővé teszi, Kanizsát, a határvárost repülőtérral lehetne bekapcsolni a nemzetközi forgalomba. A határtól a Balatonig – Nagykanizsán keresztül – kívánatos lenne az utat is fejleszteni. Beszédét Bethlen azzal fejezte be, a későbbiekben is mindent meg fog tenni azért, hogy kenyere legyen a helyi polgároknak.¹⁷

1937-ben napirendre került a törvényhozásban a kormányzói jogkör kiterjesztésének kérdése. A képviselők hozzászólás és vita nélkül július 1-jén megszavazták a törvénytervezetet, majd elfogadta azt a felsőház is (1937: XIX. tc.). A felsőház jogkörének megállapítása tárgyában már vita bontakozott ki. Bethlen a régi főrendiházhoz hasonló jogkört képzelt el. A törvényt végül megszavazták (1937: XXVII. tc.). 1937 és '38 folyamán a képviselőházban nagy csaták dúltak a választójog körül (1938: XIX. tc.). Bethlen már korábban is többször nyilatkozott arról, hogy ő is fontosnak tartja a titkosság általánossá tételét. Ugyanakkor szűkítéseket tartott indokoltnak az életkor és a műveltségi cenzus vonatkozásában. Még 1936-ban mondta a következőket: „A választójogot olyan mértékben kell demokratikussá tenni, hogy ne tegye lehetőtlenné a parlament magas színvonalát és az erős kormányzatot.”¹⁸

Bethlennek képviselőházi munkáján túl kanizsai kötelezettségeinek is eleget kellett tennie. Mivel a nyarakat rendszeresen Inkén töltötte, volt lehetősége tartani a kapcsolatot

kanizsai választóival. A város iparossága nevében az Ipartestület küldöttsége 1937. augusztus elején felkereste Inkén és meghívta az iparos kongresszusra. Bethlen megígérte, hogy jelen lesz, sőt a banketten beszédet is tart.¹⁹

Az iparos kongresszus előtt azonban sor került az igazságügyi palota felavatására, amelyre meghívást kapott Lázár Andor igazságügy-miniszter, gróf Teleki Béla főispán és természetesen Bethlen is. A város nagy izgalommal készült az eseményre. Az avatás napja augusztus 22-e, vasárnap volt. A meghívottak ígéretükhöz híven megjelentek és mindhárman fel is szólaltak a díszszéken.²⁰ Az ünnepségekről Barbarits Lajos tudósította a Közlöny olvasóit, bár a város apraja-nagyja részt vett az ünnepi készülődésben vagy a rendezvényeken. A következő hét szombatján pedig ünnepélyes keretek között megnyílt a kétnaposra tervezett Országos Iparos Kongresszus. Az országos tanácskozás létrejöttében nagy szerepe volt Samu Lajos ipartestületi elnöknek. Megérkezett Bornemissza Géza miniszter, s ahogy ígérte, Bethlen is Inkéről. A díszvendégek tiszteletére bankettet rendeztek, ahol a város képviselője, valamint gróf Teleki Béla főispán is beszédet tartott.²¹

1937 novemberében a polgármester – gróf Bethlennel együtt – a minisztériumokban járt újra. Tárgyaltak a törvényház-építkezés többletköltségéről, a folyamatban lévő beruházásokról, az utügyekről, valamint a város számos gondjáról. 1938 januárjában Krátky Bethlen segítségét kérte a kórház építkezés befejezése érdekében.²²

A polgármester nagy álma volt Nagykanizsa törvényhatósági jogú várossá válása. 1938. január 29-én a Közlönyben megjelent egy cikk arról, hogy az előző héten a közgyűlésen a képviselő-testület egyhangúlag elfogadott egy indítványt a település törvényhatósági jogú várossá alakulásáról. A közgyűlés felhatalmazása alapján Krátky felkereste Bethlent, hogy segítsen közbenjárni az ügyben. Együtt látogatták meg Széll József belügyminisztert, aki meghallgatta a város kívánságát, de határozott ígéretet nem tett annak teljesítésére.

Jártak Bethlenék a kereskedelmi miniszternél is. A Csengery úti aluljáró építését terjesztették elő, amelynek támogatására viszont kaptak ígéretet.²³ Április 21-én a Közlöny már arról írt, hogy megtörtént a vasúti aluljáró első helyszíni szemléje, és megkezdődhetnek az egyeztetések a kivitelezés kapcsán a város és a vasút között.²⁴

Dr. Krátky István 1930-44 között volt Nagykanizsa polgármestere. Fáradhatatlanul munkálkodott a város érdekében. Számos épülete van a településnek, amely az ő polgármestersége alatt épült. Beruházások indításával igyekezett megrendelésekhez juttatni a helyi iparosokat. Közmunkák szervezése által próbált megélhetést adni a nehéz helyzetbe kerülőknek. 1935-ben többször fordult levélben a főispánhoz a kanizsai utak építése tárgyában. Szívügyének tekintette az iskolaügy fejlesztését, a város szépítését. Mindent megtett azért, hogy az anyagi forrásokat is biztosítsa a megindult beruházásokhoz. Rendíthetetlenül látogatta a minisztériumokat, hogy a helyi ügyeket előmozdítsa. Törekvéseiben méltó társra talált a város képviselőjében.

Közben a Zalai Közlöny hasábjain 1936-37-től kezdve megsokasodtak a külpolitikai témájú cikkek. A híradások sokakat aggodalommal töltöttek el. Közeledtünk a háborúhoz. Darányit Imrédy váltotta fel, elfogadták az első zsidótörvényt, amelyet Bethlen elutasított. Gróf Bethlen egyre bizalmatlanabban szemlélte Imrédy „csodás forradalmát”, próbálkozásait a parlament kikapcsolására a politikai életből. Érezhetően megerősödött a szélsőjobb Magyarországon. 1938. november 2-án megszületett az első bécsi döntés, 1939 tavaszán a magyar honvédek bevonultak Kárpátaljára. Közben gróf Teleki Pál lett a miniszterelnök, az ország mozgásteret szűkült. Magyarország 1939 februárjában csatlakozott az Antikomintern Paktumhoz, áprilisban pedig kilépett a Nemzetek Szövetségéből. Május 5-én kihírdették a második zsidótörvényt.

1939. május elején Horthy feloszlatta a képviselőházat. Május 28-29-ére kiírták az országgyűlési választásokat. A Zalai Közlöny május

11-én tudatta, hogy számos ellenzéki politikus visszavonult, és az első titkos választáson nagy MÉP-győzelem várható. (Magyar Élet Pártja 1939 februárjától a kormánypárt neve.) Bethlen sem óhajtott indulni a választásokon. A helyi lap tudósítója a május 11-ei cikkben megemlíttette a gróf Babochay Györgyhöz intézett nyílt levelét, amelyben elbúcsúzott kanizsai kerületétől. Bethlen István ebben jelentette be a képviselőjelöltségről való lemondását és a közélettől való visszavonulását. A levelet a 8 Órai Újság közölte, a Zalai Közlönyben nem jelent meg.²⁵

Az 1939-es választásokat a MÉP nyerte. A kormánypárt és szövetségesei a titkosság ellenére újra biztos többséget szereztek. Új jelenség volt viszont a nemzetiszocialisták előretörése. Különösen Budapesten és környékén erősödtek meg a nyilasok.

Gróf Bethlen István képviselői pályafutása 1939-ben lezárult. A felsőházi tagság már nem jelentett számára kihívást. 1944-ig a kormányzó legszűkebb tanácsadói köréhez tartozott. Horthy még 1944 nyarán is kikérte véleményét, pedig akkor már a németek mindenütt keresték.

S hogy mi volt Bethlen véleménye Magyarország világháborúba lépéséről és az ország második világháborús szerepéről? Erre a választ a bujkálás ideje alatt született írásában találhatja meg a téma iránt érdeklődő. Ennek címe: A magyar politika a második világháborúban. Politikai tanulmány vagy vádirat.

Romsics Ignác Bethlenről készített alkotása lebilincselő olvasmány. Életrajz, melyet lapozgatva feltárul előttünk a XX. század első felének és a második világháborúnak a története.

Jegyzetek

1. *Zalai Közlöny*, 1935. március 22. *Választási színjáték*
2. *Z. K.*, 1937. május 30. 2. p. *Bethlen: Igenis a jelenlegi kormány...*
3. *Z. K.*, 1935. december 3. 1. p. *Nagykanizsa polgársága jóvá akarja tenni a múltat*
4. *U. o.*
5. *Z. K.*, 1935. december 24. 4. p. *Száz százalékosan...*
6. *Z. K.*, 1936. február 5. 1. p. *Bethlen a hitbizományi vitában*
7. *Képviselőházi Napló*, 1936. március 18. 363. p.
8. *Z. K.*, 1936. február 2. 5. p.
9. *Z. K.*, 1936. március 10. 1. p. *Pótadó nélkül megépül...*
10. *Z. K.*, 1936. június 3. 1. p. *Leleplezték az inkei hősök emlékművét*
11. *Z. K.*, 1936. június 1. 2. p. *Bethlen: Igenis a jelenlegi kormány...*
12. *Z. K.*, 1936. október 25. 2. p. *Miért járt Krátky polgármester...?*
13. *Zalamegyei Újság*, 1937. február 2. 1. p. *Nagykanizsán egyesek már...*
14. *Z. K.*, 1937. május 27. 1-2. p. *Kanizsai kívánságok és panaszok tömegét vitte...*
15. *Z. K.*, 1937. június 1. 1. p. *Bethlen: Igenis a jelenlegi kormány...*
16. *U. o.*
17. *U. o.*
18. *Z. K.*, 1936. december 5. 1. p. *Bethlen: A választójogot olyan mértékben kell...*
19. *Z. K.*, 1937. augusztus 10. 2. p. *A kanizsaiak küldöttsége ma délelőtt tisztelgett Bethlen István grófnál, Inkén*
20. *Z. K.*, 1937. augusztus 24. 1. p. *A nagykanizsai törvényház felavatása*
21. *Z. K.*, 1937. augusztus 31. 1-3. p. *Bornemissza miniszter beszámolója...*
22. *Z. K.*, 1938. január 21. 3. p. *Döntő megmozdulás a kanizsai kórházépítkezés befejezéséért*
23. *Z. K.*, 1938. január 29. 1. p. *A belügyminisztériumban komoly tanulmányozás alá vették Nagykanizsa törvényhatósággá alakulásának ügyét*
24. *Z. K.*, 1938. április 21. 2. p. *Megtörtént a tervezett Csengery úti vasúti aluljáró helyszíni szemléje*
25. *Z. K.*, 1939. május 11. 1. p. *Gróf Bethlen Istvánnal az élen...*

„Hazaérkezett a néhai miniszterelnök”

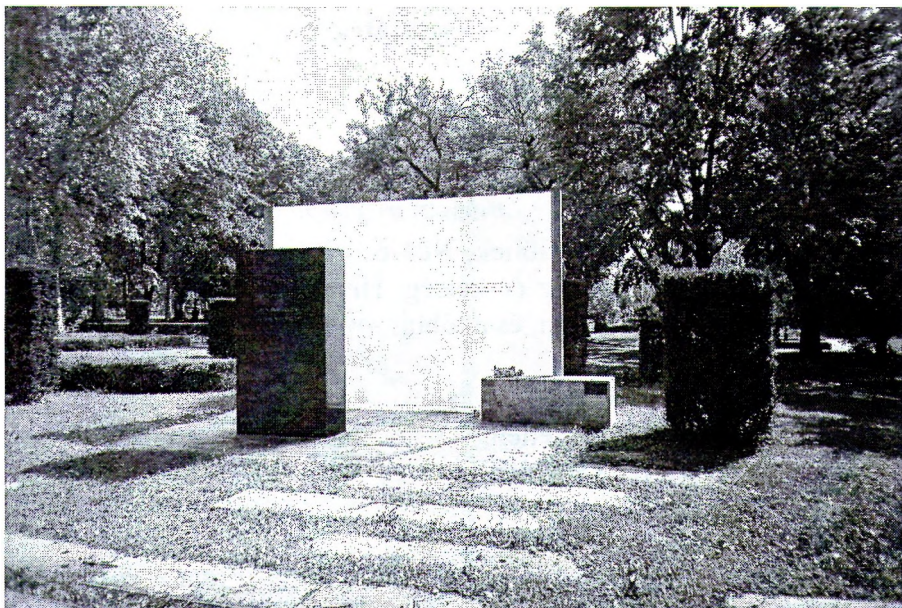
Bethlen István jelképes hamvait 1994. június 17-én helyezték örök nyugalomra Budapesten a Kerepesi temetőben.

Inkén működik a Gróf Bethlen István Általános Iskola és Óvoda.

Székelyudvarhelyen az Emlékezés Parkjában 13 történelmi és közéleti személyiség szobra található, köztük gróf Bethlen Istváné is.

„Hazaérkezett” – olvasható a Gernyeszegen 2006 októberében felavatott szobor talapzatán. A bronz mellszobrot Bethlen István szülőfalujában, a református templom kertjében emelték halálának 60. évfordulójára.

Gróf Bethlen István síremléke a Kerepesi temetőben

„Új politikát keresünk. Ezt a politikát össze kell kapcsolnunk a múlttal, össze kell kapcsolnunk azokkal a nagy nemzeti tradíciókkal, amelyeken felépült ennek a nemzetnek, ennek az országnak, ennek az államnak a rendje.”

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
támogatásával állította
a Nemzeti Kegyeleti Bizottság

Mellékletek

Választási színjáték (Részlet)

Szín: pártonkívüli helyiség.

Idő: most vagy soha.

Jelen vannak: Jelölők és jelöltek, Nép és >Nep<, pártok, pásztorok és száz egyéb torok. Egység és kétség. Hivatalos és nem hivatalos. Kecske és káposzta és a többi, és a többi.

Vegyes kar:

A harc immár nem egyenetlen,
Mert egyedül lép fel a Bethlen.

Bethlen:

Se barátja, se boldog apósa,
Se Inke, gallérja vagy adósa
Nem vagyok senkinek,
Nem vagyok senkinek.

Vagyok, mint minden ember, jelölt,
S biztos vagyok a siker felől,
Lidérces bársonyszék...
Lidércés bársonyszék...

Csináltattam sok szép freskót,
Leintettem én a Meskót,
S furattam Lillafüreden,
Furattam Lillafüreden.

Ellenzék:

Száz szónak is egy a vége:

Akinek nincs bársonyszéke,
Hajtsa meg magát és
Vonuljon félre.

Hatóság:

Jó lesz, ha mindenki vigyáz a szavára.

Ellenzék:

Akinek nem Inke, ne vegye magára.

Választók kara:

Szavazzatok, válasszatok,
Válasszatok, szavazzatok.

Gyömöre:

Fakrajczár, fapengő, fatallér,
Most látszik meg, ki a gavallér.

Választók kara:

Bethlen lesz a képviselő,
Bennünket jól képvisel ő.

...

III. polgár:

Jól beszél, mert minden szavát
Meg lehetett érteni,
Nem is kell az István gazdát
Egy cseppet sem féltetni.

Teljes szöveg: Zalai Közlöny, 1935. március 22. 3-4. p.

Heti rigmusok:

Itt a választás

Nyilatkozott Eckhardt és Ulain:

>Mi járunk a magunk utain.<

Petárdások, – szólt a Friedrich Pista –

Ne féljeteK, győz a Friedrich-lista!

Kilépett a >Nep<-ből Bethlen,

Lévén ő elégedetlen.

S mit szólt ehhez vitéz Gömbös?

>Nekem ez nagyon közömbös.<

Jelölnek-e, nem-e, ez itt a kérdés,

Nagyfoku a mandátumféltes.

Eszerint telnek, vagy megnyulnak az

arcok,

Hja, megindultak a választási harcok.

Hogy meglegyenek a magunk örömei,

Jelöltül lépett fel nálunk GyömöreY,

Ezért polgártársak, hogy hasznot lás-

satok,

Testestől-lelkestől csak rá szavazzatok!

Zalai Közlöny, 1935. március 13. 4. p.

A választás humora

Ajánlás-gyűjtő: Legyen szíves, írjon alá – Bethlennek...

Választópolgár: Én már aláírtam!

Ajánlás-gyűjtő: Jaj Istenem, pedig úgy kéne még néhány...

Választópolgár: Miért? Olyan rosszul áll – Bethlen...?

Ajánlás-gyűjtő: Dehogy kérem, én állok – rosszul...

Választópolgár: Hát mit csináljak? Én már aláírtam...

Ajánlás-gyűjtő: Nem tudna ajánlani olyant, aki még nem írt alá – Bethlennek...?

Választópolgár: Dehogynem! Tudok mindjárt kettőt is...

Ajánlás-gyűjtő: (boldogan) Maga aranyos, kérem a neveket...!

Választópolgár: Az egyik Szabó Gyula, a másik Aradi Antal...

Zalai Közlöny, 1935. március 23. 3. p.

Bibliográfia.

Hubai László: Magyarország XX. századi választási atlasza 1920-2000. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001

Kanizsai Enciklopédia. B. Z. Lapkiadó Kft., 1999

Bethlen István: Válogatott politikai írások és beszédek. Szerkesztette és az utószót írta Romsics Ignác. Osiris Kiadó, Budapest, 2000

Romsics Ignác: Bethlen István. Osiris Kiadó, Budapest, 1999

Zalai történeti tanulmányok. Zalai Gyűjtemény, 42. szám, Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1997. (Vonyó József: Bethlen István választási beszédei Nagykanizsán, 1935. március 17., 24. 267-297 p.)

Képviselőházi Naplók

Zalai Közlöny 1920-1939

Tartalomjegyzék

Bevezetés	1
Az irodalomról és a forrásokról	3
Amiről az épületek mesélnek...	6
Nagykanizsa nemzetgyűlési és országgyűlési képviselői a két világháború között	8
Gróf Bethlen István, a képviselő	10
Az 1935-ös országgyűlési választások háttérében zajló politikai küzdelmek	12
Választási küzdelem Nagykanizsán	16
Választási beszédek	20
Gróf Bethlen István nagykanizsai mandátuma	28
Gróf Bethlen István, Nagykanizsa országgyűlési képviselője (1935-39)	32
„Hazaérkezett a néhai miniszterelnök”	42
Mellékletek	44
Bibliográfia	48
Tartalomjegyzék	49

ISBN 978 963 06 8698 3

9 789630 686983